

**НАЙВИЗНАЧНІША МОНОГРАФІЯ
ПРО МУЗИЧНУ КУЛЬТУРУ
ЗАКОРДОННОГО УКРАЇНСТВА
(РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ Г. В. КАРАСЬ
«МУЗИЧНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ
У СВІТОВОМУ ЧАСОПРОСТОРИ ХХ СТОЛІТТЯ». –
ІВАНО-ФРАНКІВСЬК: ТИПОВІТ, 2012. – 1164 С.)**

Українців прийнято вважати одним із найбільш музикальних народів Європи. Та музичне життя процвітало не лише на території України, але й за її межами, де, за оцінками спеціалістів, нині живе понад двадцять мільйонів людей українського походження. На жаль, досі не було публікації, яка б подала вичерпну характеристику музичного життя закордонних українців або української діаспори. Цю прогалину заповнила книга музикознавця Ганни Карась, професора Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника в Івано-Франківську, «Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття».

Це перша музично-джерелознавча монографія, присвячена цій темі. Її актуальність

полягає у відтворенні цілісності українського культурного простору, який внаслідок складних історично-соціальних та політичних умов ХХ ст. був розшматований і викривлений. Робота є суттєвим внеском у розробку нової парадигми української музичної культури, складовою частиною якої є її діаспорна гілка. Вона розробляє один із найбільш пріоритетних та перспективних у галузі гуманітарних досліджень новий напрямок науки – українське музичне діаспорознавство (*Ucrainica musica diasporiana*).

У результаті багатолітньої комплексної архівно-пошукової праці в бібліотеках, архівах, музеях України та за кордоном автору вдалося віднайти унікальні рукописні та друквані джерела, які вводяться вперше у науковий світ. Цінним є впорядкування великої нотографії та дискографії, що свідчить про багату спадщину діаспори.

Значний обсяг фактологічного матеріалу та його систематизація дали можливість Г. Карась вивчити великий спектр проблем музичної культури української діаспори ХХ ст. в широких географічних (країни Європи, Америки, Австралії та ін.) та часових (з кінця ХІХ ст. до сучасності) обширах.

Опираючись на фундаментальні праці вчених у різних галузях гуманітарних наук (філософів, істориків, соціологів, культурологів, психологів, мистецтвознавців, музикознавців, педагогів та ін.), дослідниці вдалося вибудувати методологічні засади буття українців у світі.

Автор прослідковує передумови виникнення музичної культури української діаспори; характеризує основні етапи її розвитку в контексті

еміграційних хвиль; відзначає роль провідних митців у збереженні та розвитку надбань музичної культури. Соціокультурні виміри культурно-мистецького життя української діаспори Г.Карась подає через аналіз діяльності громадсько-політичних, просвітницько-культурних об'єднань та організацій, осередків музичної культури, їх ролі в налагодженні культурницького життя еміграції.

Монографія складається з п'яти тематичних розділів та 22 підрозділів.

Перший розділ присвячений теоретичним та історіографічним питанням: що таке українська діаспора, хто досліджував її музичну культуру і де знаходиться її джерельна база, як формувалося закордонне українство і якими хвилями воно проходило

у ХХ ст. тощо. Автор виявила й описала цілий ряд музичних фондів, на які досі ніхто не звертав уваги, серед них фонд Володимира Стоня-Балтаровича у Львівській національній науковій бібліотеці ім. Стефаника, Фонд Софії Дністрянської в Закарпатському краєзнавчому музеї, Фонд Юрія Костюка в Музеї української культури в Свиднику та багато інших.

Основна увага тут зосереджена на розгляді виконавського мистецтва українців за кордоном (хорового, вокального, інструментального, музично-драматичного тощо), творчості композиторів різних стилів і напрямків, проблемах музичної освіти та музикознавства.

У другому розділі розглянуто соціокультурні виміри культурно-мистецького життя української діаспори: жіночі, молодіжні, земляцькі організації та їх вплив на плекання української музики. Більш детально автор зупинилася на ролі церкви у збереженні духовних традицій, діяльності окремих музичних товариств, хорів та театрів, які виникали майже в кожній країні, де жили українці більшими громадами.

У міжвоєнний період головним центром музичного життя української діаспори дослідниці вважає Чехословаччину, де після Першої світової війни у концентраційних таборах (Німецьке Яблонне, Ліберець, Йозефов, Святоборжце) опинилося понад 20 000 військовополонених українців. У кожному таборі в рамках культурно-громадської діяльності виникали хори, оркестри, танцювальні колективи, театри тощо. На початку 20-х років музичним центром українців стала Прага, де завдяки щедрості чехословацького уряду (зокрема, президента Т. Масарика) були

засновані три українські виші, а при них – музичні відділи. Найвизначнішим був Український високий педагогічний інститут ім. Драгоманова, в якому музика була на одному з перших місць. Кожен студент мав володіти нотною грамотою та грою бодай на одному музичному інструменті. В недалеких Подєбрадах діяла Українська господарська академія, а при ній – кілька хорів, оркестрів і театральних груп.

На високому рівні було українське музичне життя в країнах Західної Європи, США та Канади вже до Другої світової війни. Автор наводить про це переконливі докази.

У післявоєнний період майже вся українська музична еліта емігрувала з Чехії спочатку в Австрію, згодом – у Німеччину та за океан. І в Європі, і в Америці, і в Австралії діяли сотні українських хорів, оркестрів, десятки українських музичних товариств і навіть окремих українських шкіл та інститутів, про які автор подає вичерпну інформацію. Більш детально вона зупиняється на святкуванні українською діаспорою 1000-ліття хрещення Русі-України 1988 р. Високу оцінку дає дослідниця українському музичному життю у Польщі (хор «Журавлі») та Словаччині (опера та Українського національного театру та Піддуклянський український народний ансамбль у Пряшеві, музично-драматичний ансамбль ім. Т. Г. Шевченка в Братиславі, музичні фестивалі у Свиднику, Меджилабірцях, Бардієві, Каміонці, Гуменному, Сніні, Кошицях). У зв'язку з цим вона називає десятки прізвищ, однак, на її думку, «однією з ключових фігур українського хорового мистецтва у післявоєнній Чехо-Словаччині є Левко Довгович» (с. 301), а одним із найбільш талановитих молодих оперно-симфонічних диригентів Словаччини – українець Ігор Довгович (с. 455).

Третій розділ присвячений аналізу творчості композиторів діаспори в жанрово-стильових проекціях. Домінуючим жанром автор вважає вокально-хорову музику композиторів Євсевія Мандичевського та Андрія Гнатишака (Відень), Нестора Нижанківського, Зиновія Лиска, Федора Якименка та інших членів «української музичної школи» в Празі, Стефанії Туркевич (Англія), Михайла Гайворонського, Олександра Кошиця, Павла Безкоровайного, Антона Рудницького, Євгена Садовського, Ігоря Соневицького (США), Степана Сп'єха (Німеччина), Івана-Богдана Веселовського (Канада), Павла Маценка, Юрія Фіала, Мар'яна Кузана (Франція) та цілого ряду інших. Вони чимало уваги приділяли обробкам народних пісень, церковній, симфонічній, фортепіанній, скрипковій, бандурній, театральній, оперній, балетній та іншим видам музики.

Перелік творів українських композиторів інколи переростає в окремі нариси, в яких автор перераховує і найдрібніші твори, подавши про них точні бібліографічні дані. Наприклад, музичній творчості маловідомого композитора Мар'яна Кузана вона присвятила в цілому понад двадцять сторінок.

У четвертому розділі Г. Карась розглянула музично-педагогічну освіту та музикознавство української діаспори. Одним із вихідних пунктів у дослідженні цієї теми вона вважає доповідь Ольги Бенч «Становлення української музичної освіти за кордоном», зачитану на Першій міжнародній науково-практичній конференції в Києві 2000 р. (с. 641).

З книги Г. Карась виходить, що де б у світі не були українці більшими чи меншими групами,

вони в першу чергу будували церкви, а при них початкові школи, в яких, крім української мови, літератури та історії, основний наголос ставився на вивченні української пісні. Перша така школа на Американському континенті була заснована у м. Шенондоа (США) в 1893 р. Поступово ці школи переростали у середні і навіть у вищі навчальні заклади. Українська музика в них завжди відігравала першорядну роль, про що автор наводить безліч фактів з різних країн світу. Найвищими установами плекання рідної мови і культури після Другої світової війни стали кафедри та інститути українознавства при найпрестижніших університетах і музичні відділи при них. Кульмінацією стало заснування Українського музичного інституту в Нью-Йорку (1952) з численними відділеннями в США і Канаді.

Символом української музики на Заході була бандура. В багатьох країнах засновуються кобзарські курси, семінари, школи, капели бандуристів, товариства бандуристів, у США виходить навіть спеціальний журнал «Бандура».

Автор подає бібліографічні довідки про понад сто музичних педагогів з різних країн світу. На високому рівні за межами України у XX ст. була й українська критика та публіцистика. Високу оцінку вона надає двом українським науковим з'їздам, що проходили в Празі у 1926 та 1932 роках, українським музичним монографіям, підручникам та словникам, дискографії, фонозаписам української музики, українській музиці на радіо, телебаченні та в інших засобах масової інформації, включаючи Інтернет.

У підрозділі «Музичний фольклор та етнографія в автохтонних українських землях» доволі детально розглянуто цю тему і на Пряшівщині. Дослідниця зупинилася на таких постатях, як В. Гнатюк, І. Пянькевич, Ю. Костюк, Ю. Цимбора, А. Дулеба, А. Каршко, М. Гиряк, І. Чижмар, Ю. Харитун, М. Мушинка та ін.

Привертає увагу п'ятий розділ монографії, який присвячений музичній культурі української західної діаспори XX ст. через призму «діалогу культур». Автор розглядає взаємовпливи музичних культур української діаспори та автохтонного населення багатьох країн світу, показує значний внесок українців у світову музичну культуру. У другому підрозділі цього розділу проаналізовано кризи і перспективи культурного діалогу бінома «Україна – діаспора»; відзначено його особливості впродовж століття, виокремлено здобутки та проблеми сучасного стану цих взаємин.

Тут, крім іншого, розглянуто вплив української музики на культуру автохтонного населення країн світу, детально прокоментовано взаємини українських музичних товариств та окремих музик з аналогічними товариствами Австралії, США, Аргентини, Бельгії, Болгарії, Великої Британії, Греції, Данії, Ізраїлю, Іспанії, Італії, Канади, Німеччини, Польщі, Румунії, Франції, Чехії, Словаччини, Швейцарії, Японії та інших країн. У цих країнах автор згадує імена сотень українських музикантів, які працювали в театрах та музичних установах, очолювали музичні товариства, брали участь у музичних конкурсах, фестивалях, викладали в музичних школах тощо. На жаль, у радянський період ті взаємини зовсім не досліджувались (за винятком т.зв. «прогресивних» організацій, тобто комуністичних). Праця Г. Карась і в цьому відношенні є піонерською. На повну силу ці взаємини

розгорнулися лише після проголошення незалежності України.

Про величезну науково-пошукову роботу автора свідчить список використаних джерел і літератури, який охоплює понад тисячу позицій. Це в основному архіви та бібліотеки Львова, Ужгорода, Івано-Франківська, Києва та майже всіх областей України, а також Мюнхена, Нью-Йорка, Праги, Свидника та ін.

У кожному з цих архівів вона підняла нові, до того часу невідомі, музичні матеріали. Особливо багато таких матеріалів Г. Карась виявила у Центральному державному архіві в Празі та Центральному державному архіві вищих органів влади й управління України в Києві (в обох знаходяться сотні фондів українських музичних установ та організацій, що діяли у міжвоєнний та воєнний періоди у Чехословаччині). Список наукової літератури і публіцистики містить понад дві тисячі праць, використаних у монографії.

В окремий розділ автор виділила грампластинки та компакт-диски української музики (народні та авторські пісні, арії з опер у виконанні окремих вокалістів, хорів та оркестрів), починаючи вокальними творами Модеста Менцинського, записаними у Стокгольмі та Берліні 1910 р. (44 грампластинки), і закінчуючи компакт-диском «Сучасні трансформації української музики», виданим у Канаді 1999 р.

Дослідникам цієї теми в нагоді стануть не тільки списки архівних джерел та літератури, але й іменний реєстр, яким завершується монографія. Він охоплює 5058 імен. З композиторів найбільш повторюваними в реєстрі є імена Миколи Лисенка (на 330 сторінках), Антона Рудницького (153), Станіслава Людкевича (145), Василя Барвінського (143) та Михайла Гайворонського (135). Це свідчить про певний культ цих композиторів в українській діаспорі, тоді як в Україні їхня творчість (за винятком М. Лисенка)

недооцінювалася, а дехто (В. Барвінський) перебував у таборах ГУЛАГу.

Наукову новизну монографії Г. Карась визначає вперше запропонована в українському мистецтвознавстві спроба комплексного аналізу та оцінки музичної культури західної діаспори ХХ ст., яка осмислюється як цілісне явище.

Практична цінність монографії полягає в поглибленні та розширенні наявних в українській науці знань про специфіку функціонування національної культури за межами України; у введенні до наукового обігу та культурологічної практики невідомих або маловідомих в Україні артефактів, персоналій української діаспори; можливості використання її в навчально-виховному процесі, зокрема в лекційних курсах з історії української музики, вокально-хорового та інструментального виконавства.

Концептуальні підходи роботи можуть слугувати для подальшої розробки проблем національної екзистенції зарубіжних українців, осмислення психології творчості митців-емігрантів, наукового вивчення різноманітних жанрів художньої культури українців за межами рідної землі.

У цілому наукова праця Г. Карась глибоко проникає у серцевину важливої гуманітарно-культурологічної проблеми, що має безперечну соціальну вагомість. Очевидно, що монографія – дуже своєчасна наукова робота, яка спирається на глибокі теоретичні розробки, конкретно-соціологічний та культурологічний аналіз. Без сумніву, вона викличе інтерес у науковців, викладачів і студентів.

Микола МУШИНКА

доктор філологічних наук, професор,
академік НАН України
Пряшів (Словаччина)

НЕ ПЛЯМУЙТЕ ДУШІ СУЄТОЮ

Щойно побачила світ збірка поезій «Мальований хрест»¹. З благословення Високопреосвященнішого Павла, Митрополита Вишгородського і Чернобильського, намісника Києво-Печерської лаври, як зазначено в книзі.

Її автор – ієромонах Пафнутій (у миру – Віталій Мусієнко) – народився 1970 р. на Буковині. Навчання в школі, на факультеті журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка, служба у радянських Збройних Силах (1988–1989 рр.), продовження навчання в університеті, робота в газеті, на Національному телебаченні – це далеко не повний перелік основних фактів його біографії.

І раптом... з 1998 р. – послушник Китаївської пустині в Києві, там же згодом приймає чернечий постриг і сан священника. У 2008–2009 рр. служить у Введенському монастирі столиці, з 2010 р. перебуває в чині братії Києво-Печерської лаври.

Це перша поетична збірка ієромонаха Пафнутія, у якій представлено річний цикл найбільших православних свят, між якими автор додає свої особисті враження, спогади, думки, душевні переживання.

Презентація книги, яку провів доктор філологічних наук, професор Микола Тимошик, відбулася 12 травня 2013 р. на Чернігівщині, у його рідному селі Данина, з якого, за словами

¹ Ієромонах Пафнутій. Мальований хрест: Збірка поезій. – К.: Наша культура і наука, 2013. – 160 с.